

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

BUNGE LA TANZANIA

**KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA VIWANDA, BIASHARA,
KILIMO NA MIFUGO**

**TAARIFA KUHUSU UTEKELEZAJI WA BAJETI YA WIZARA YA
KILIMO KWA MWAKA WA FEDHA 2023/2024 PAMOJA NA MAONI NA
USHAURI KUHUSU MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI YA WIZARA
HIYO KWA MWAKA WA FEDHA 2024/2025**

*[Imetolewa chini ya Kanuni ya 118 (9) ya Kanuni za Kudumu
za Bunge, Toleo la Februari, 2023]*

Ofisi ya Bunge
S.L.P 941
DODOMA

MEI, 2024

YALIYOMO

SEHEMU YA KWANZA	1
1.0 MAELEZO YA JUMLA	1
1.1 Utangulizi	1
1.2 Msingi wa Uchambuzi.....	2
1.3 Mawanda ya Uchambuzi.....	2
SEHEMU YA PILI	3
2.0 MATOKEO YA UCHAMBUZI NA TATHMINI	3
2.1 Ufafanuzi wa Jumla.....	3
2.2 Uchambuzi wa Utekelezaji wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024.....	3
2.2.1 Makusanyo ya Maduhuli kwa Wizara ya Kilimo – Fungu 43....	4
2.2.2 Makusanyo ya Maduhuli kwa Tume ya Taifa ya Umwagiliaji – Fungu 05	5
2.2.3 Utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo.....	6
2.2.4 Upatikanaji wa Fedha za Matumizi ya Kawaida	8
2.2.5 Uzingatiaji wa Ushauri wa Kamati.....	10
2.3 Makadirio ya Maduhuli na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha, 2024/2025	11
2.3.1 Makadirio ya Maduhuli	11
2.3.2 Uchambuzi wa Matumizi ya Kawaida	13
2.3.3 Makadirio ya Matumizi kwa ajili ya Miradi ya Maendeleo....	14
SEHEMU YA TATU	16
3.0 MAONI NA USHAURI WA KAMATI	16
3.1 Wizara ya Kilimo – Fungu 43.....	16
3.2 Tume ya Taifa ya Umwagiliaji – Fungu 05.....	20
3.3 Tume ya Maendeleo ya Ushirika – Fungu 24.....	21
SEHEMU YA NNE	23
4.0 HITIMISHO	23
4.1 Maelezo ya Kuhitimisha	23
4.2 Shukrani	23

MAELEZO YA VIELELEZO

JEDWALI NA. 1 FUNGU 43 - MAKADIRIO NA MAKUSANYO HALISI KATIKA MWAKA WA FEDHA 2023/2024	4
JEDWALI NA. 2 FUNGU 05 - MAKADIRIO NA MAKUSANYO HALISI KATIKA MWAKA WA FEDHA 2023/ 2024.....	5
JEDWALI NA. 3 FUNGU 43 HALI YA UPATIKANAJI WA FEDHA HADI KUFIKIA FEBRUARI, 2024	8
JEDWALI NA. 4 FUNGU 05 HALI YA UPATIKANAJI WA FEDHA KWA MATUMIZI YA KAWAIDA.....	9
JEDWALI NA. 5 FUNGU 43 ULINGANISHO KATIKA MAKUSANYO YA MADUHULI	11
JEDWALI NA. 6 FUNGU 05 ULINGANISHO KATIKA MAKUSANYO YA MADUHULI	12
JEDWALI NA. 7 MAKADIRIO YA MATUMIZI YA KAWAIDA KWA MWAKA WA FEDHA 2024/2025 IKILINGANISHWA NA MWAKA WA FEDHA 2023/2024..	13
JEDWALI NA. 8 MAKADIRIO YA BAJETI YA MAENDELEO KWA MWAKA WA FEDHA 2024/2025 IKILINGANISHWA NA MWAKA WA FEDHA 2023/2024..	15

**TAARIFA YA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA VIWANDA, BIASHARA,
KILIMO NA MIFUGO KUHUSU UTEKELEZAJI WA BAJETI YA WIZARA YA KILIMO
KWA MWAKA WA FEDHA 2023/2024 PAMOJA NA MAONI YA KAMATI
KUHUSU MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI YA WIZARA HIYO KWA
MWAKA WA FEDHA 2024/2025**

SEHEMU YA KWANZA

1.0 MAELEZO YA JUMLA

1.1 Utangulizi

Mheshimiwa Spika, awali ya yote, napenda kutoa shukrani kwa niaba ya Kamati kwa kunipa nafasi ili niweze kutekeleza masharti ya Kanuni ya 118(1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023.

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 118 (9) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023, naomba kuwasilisha Taarifa ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Viwanda, Biashara, Kilimo na Mifugo kuhusu Utekelezaji wa Bajeti ya Wizara ya Kilimo kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024, pamoja na Maoni na Ushauri wa Kamati kuhusu Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara hiyo kwa Mwaka wa Fedha 2024/ 2025.

Mheshimiwa Spika, Taarifa hii ina sehemu nne. Sehemu ya Kwanza ni utangulizi; Sehemu ya Pili inabainisha uchambuzi wa namna bajeti ya Wizara ya Kilimo kwa mwaka wa fedha 2023/2024 ilivyotekelezwa na makadirio ya mapato na matumizi ya Wizara kwa mwaka wa Fedha 2024/2025; Sehemu ya Tatu inahusu maoni na mapendekezo ya Kamati; na sehemu ya nne inahusu Hitimisho.

1.2 Msingi wa Uchambuzi

Mheshimiwa Spika, Kifungu cha 6(1)(b) kikisomwa pamoja na kifungu cha 7(1) (a) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023, kimeipa Kamati ya Viwanda, Biashara, Kilimo na Mifugo jukumu la kushughulikia Bajeti ya Wizara ya Kilimo. Katika kutekeleza jukumu hili tarehe 25 Machi, 2024 Kamati ilichambua Taarifa ya Utekelezaji wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024 na kufanya ulinganisho kuhusu Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Fungu 43 – Wizara ya Kilimo, Fungu 24 - Tume ya Maendeleo ya Ushirika na Fungu 05 – Tume ya Taifa ya Umwagiliaji kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025.

Aidha, Kanuni ya 117(2) ya Kanuni za Kudumu za Bunge imeweka masharti yanayotaka Taarifa ya Utekelezaji na Makadirio ya Wizara hii kuchambuliwa na Kamati kabla ya kujadiliwa Bungeni. Naomba Bunge lijadili hoja ya Waziri wa Kilimo kwa pamoja na Taarifa hii.

1.3 Mawanda ya Uchambuzi

Mheshimiwa Spika, Katika kusimamia masuala ya kibajeti, Kamati imechambua **Fungu 43** - Wizara ya Kilimo, **Fungu 24** - Tume ya Maendeleo ya Ushirika na **Fungu 05** - Tume ya Taifa ya Umwagiliaji. Uchambuzi huu ulifanyika baada ya Kamati kufanya ziara ya kujiridhisha kuhusu hali halisi katika utekelezaji wa miradi ya maendeleo katika mafungu yaliyotajwa hapo juu.

SEHEMU YA PILI

2.0 MATOKEO YA UCHAMBUZI NA TATHMINI

2.1 Ufafanuzi wa Jumla

Mheshimiwa Spika, Matokeo ya Uchambuzi wa Taarifa za Utekelezaji wa Bajeti na Makadirio ya Mapato na Matumizi yanaweka msingi wa ushauri wa Kamati kuhusu hoja ya Waziri wa Kilimo. Uchambuzi ulijielekeza katika maeneo mawili ambayo ni Taarifa ya Utekelezaji wa Mpango na Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024 na Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025.

2.2 Uchambuzi wa Utekelezaji wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 117 (2), baada ya ziara ya Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo, Kamati ilifanya uchambuzi wa Taarifa za Utekelezaji wa Mpango wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024 na Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025 ili kuliwezesha Bunge kushauri ipasavyo kuhusu utekelezaji wa Bajeti ya Wizara hii.

Mheshimiwa Spika, Taarifa ya Utekelezaji wa Bajeti na Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Kilimo inajumuisha mafungu matatu, Wizara ya Kilimo - **Fungu 43**, Tume ya Maendeleo ya Ushirika – **Fungu 24** na Tume ya Taifa ya Umwagiliaji - **Fungu 05**.

Mambo yaliyochambuliwa ni pamoja na Ukusanyaji wa Maduhuli, Upatikanaji wa Fedha za Matumizi ya kugharamia Miradi ya Maendeleo na Upatikanaji wa Fedha kwa ajili ya kugharamia Matumizi ya Kawaida kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024.

2.2.1 Makusanyo ya Maduhuli kwa Wizara ya Kilimo – Fungu 43

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa Fedha 2023/2024 Wizara ya Kilimo ilijiwekea lengo la kukusanya jumla ya **Shilingi 6,77,254,000.00**. Hadi kufikia mwezi Februari, 2024 Wizara ilikuwa imekusanya **Shilingi 4,558,250,017** sawa na **asilimia 68** ya lengo lililokusudiwa. Mchanganuo wa makusanyo hayo unaonekana katika **Jedwali Na.01**.

Jedwali Na. 1 Fungu 43 - Makadirio na Makusanyo Halisi katika mwaka wa fedha 2023/2024

UKUSANYAJI WA MADUHULI HADI KUFIKIA FEBRUARI, 2024		
MAKADIRIO (Tsh.)	MAKUSANYO (TSh.)	ASILIMIA
6,77,254,000.00	4,558,250,017	68

Chanzo: Randama ya bajeti ya 2023/2024 fungu 43

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa makusanyo ya maduhuli unaonesha kwamba: -

- (a) Kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024 ukusanyaji wa maduhuli ulikuwa wa kuridhisha kwani hadi kufikia mwezi Februari, 2024, Wizara na Taasisi zake zilifikisha wastani wa **asilimia 68** ya lengo;
- (b) Ukusanyaji huu pia unaweza kumaanisha kuwa makadirio ya maduhuli yalifanyika chini ya kiwango; na
- (c) Mwenendo huu wa makusanyo unaonesha kuwa lengo linaweza kufikiwa ifikapo mwisho wa mwaka wa fedha.

2.2.2 Makusanyo ya Maduhuli kwa Tume ya Taifa ya Umwagiliaji – Fungu 05

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa Fedha 2023/2024, Tume ya Taifa ya Umwagiliaji ilijiwekea lengo la kukusanya jumla ya **Shilingi 10,000,000,000**. Hadi kufikia mwezi Februari, 2024 Wizara ilikuwa imekusanya **Shilingi 1, 706,847,658** sawa na **asilimia 17** ya lengo lililokusudiwa. Mchanganuo wa makusanyo hayo unaonekana katika J

Jedwali Na. 2 Fungu 05 - Makadirio na Makusanyo Halisi katika Mwaka wa Fedha 2023/ 2024

UKUSANYAJI WA MADUHULI HADI KUFIKIA FEBRUARI, 2024		
MAKADIRIO (Tsh.)	MAKUSANYO (TSh.)	ASILIMIA
10,000,000,000	1,706,847,658	17

Chanzo: Randama ya bajeti ya 2023/2024 Fungu 05

Mheshimiwa Spika, makusanyo ya maduhuli kwa fungu 05 yanaonesha kwamba: -

- (a) Tume ya Taifa ya Umwagiliaji imefika **asilimia 17** tu ya lengo kwa kukusanya jumla ya **Shilingi 1,706,847,658** kati ya **Shilingi 10,000,000,000** zilizokusudiwa. Makusanyo haya hayaendani na matarajio na lengo la Wizara.
- (b) Kwa kipindi kilichobaki cha utekelezaji, ni vigumu kufikia lengo kwa kuwa asilimia 75 ya muda wa utekelezaji umeshapita;
- (c) Mwenendo huu wa makusanyo unaleta shaka kwenye makadirio ya ukusanyaji wa maduhuli iwapo ulikuwa na uhalisia. Aidha, mwenendo huu wa makusanyo unaweza

pia kuashiria ukosefu wa mifumo madhubuti ya ukusanyaji wa maduhuli na usimamizi wake.

Mheshimiwa Spika, kwa ujumla, mwenendo wa makusanyo ya maduhuli ya Wizara unatoa mwelekeo wa kufikia lengo. Changamoto kubwa ipo kwenye ukusanyaji wa maduhuli ya Tume ya Taifa ya Umwagiliaji ambayo makusanyo yake hayaoneshi kufikia lengo.

2.2.3 Utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo

Mheshimiwa Spika, kwa madhumuni ya kuzingatia masharti ya Kanuni ya 117 (1) ya Kanuni za Bunge, Kamati ilitembelea na kukagua miradi ifuatayo: -

i. **Mradi Namba 4486 – Mradi wa Ukarabati wa Maabara ya Udongo – TARI Mlingano.**

Mheshimiwa Spika, Kamati ilitembelea na kukagua Mradi wa Ukarabati wa Maabara ya Udongo ya TARI iliyopo Mlingano mkoani Tanga. Kituo hiki kina majukumu ya kuratibu na kufanya utafiti wa zao la mkonge na udongo. Kituo hiki pia kinawajibika kusambaza teknolojia zilizozalishwa, kuelimisha wakulima na wadau wengine kutumia teknolojia hizo.

Mheshimiwa Spika, Mradi huu ulitengewa **Shilingi 500,000,000** kwa ajili ya ukarabati. Hadi Kamati inautembelea, jumla ya **shilingi 350,000,000** sawa na asilimia 70 zilikuwa zimepokelewa ambapo ukarabati wa maabara ulikuwa umefikia **asilimia 65**.

Mheshimiwa Spika, Mradi huu ukikamilika utaongeza tija kwa kuimarisha maabara ya udongo ili iweze kupima na kutoa takwimu zenye ubora wa kutambulika kimataifa.

Kamati inaona kwamba, ili mradi huu ulete tija iliyokusudiwa, Serikali iweke vipaumbele katika ukarabati wa maabara hizi za TARI kwa kukamilisha maabara moja baada ya nyingine. Aidha, Kamati ilielezwa kuwa Serikali inaendelea kukamilisha Ithibati ili maabara itambulike kimataifa. Kamati inaona pia kuwa ni vyema Serikali ikaongeza kasi ya kukamilisha ithibati hiyo ili maabara ilete tija iliyokusudiwa.

ii. **Mradi Na.4486- Ukarabati wa Ghala la Kipawa**

Mheshimiwa Spika, Kamati ilitembelea na kukagua Mradi wa Ukarabati wa Ghala uliopo eneo la Kipawa, Dar Es Salaam. Ghala hili ni moja ya vyanzo vya mapato vya Wakala wa Maendeleo ya Wakulima Wadogo wa Chai (TSHTDA). Kamati ilielezwa kuwa mradi huu una lengo la kuongeza na kuimarisha uwezo wa taasisi katika kutekeleza majukumu yake ambapo inatarajiwa kuchangia **Shilingi 325,500,000** kama pato la ndani pamoja na kutoa ajira kwa Washitiri watakaotumia ghala hili.

Mheshimiwa Spika, Mradi huu ulitengewa jumla ya **Shilingi 790,000,000** ambazo ni fedha za ndani kwa ajili ya shughuli ya ukarabati wa Ghala. Hadi Kamati inatembelea mradi huu, shughuli ya ukarabati ilikuwa imekamilika. Kwa ujumla Kamati iliridhika na kazi iliyofanyika na kuitaka Serikali kuhakikisha inatumia ghala hilo kama ilivyokusudiwa ili kupunguza utegemezi wa Taasisi kwa Serikali.

2.2.4 Upatikanaji wa Fedha za Matumizi ya Kawaida

Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2023/2024, **Fungu 43** - Wizara ya Kilimo, iliidhinishiwa na Bunge Bajeti ya **Shilingi 112,019,631,000** sawa na **asilimia 13.9** ya bajeti yote kwa ajili ya matumizi ya kawaida.

Hadi kufikia Februari, 2024 Wizara ilipokea jumla ya **Shilingi 74,573,773,949** kwa ajili ya Matumizi ya kawaida sawa na **asilimia 66.6** ya bajeti iliyotengwa. Jedwali lifuatalo linaonesha mwenendo wa upatikanaji wa fedha wa Fungu 43 kwa Mwaka 2023/2024.

Jedwali Na. 3Fungu 43 Hali ya upatikanaji wa fedha hadi kufikia Februari, 2024

UPATIKANAJI WA FEDHA FUNGU 43 MWAKA 2023/2024			
MATUMIZI	KILICHODHINISHWA PAMOJA NA NYONGEZA.	KILICHOPOKELEWA	ONGEZEKO/PUNGUFU ASILIMIA
MISHAHARA	56,554,950,000	32,748,651,000	58
OC	55,464,681,000	41,825,122,949	75
JUMLA	112,019,631,000	74,573,773,949	66.6

Chanzo: Randama ya Wizara Fungu 43

Mheshimiwa Spika, uchambuzi unaonesha kuwa: -

- Upatikanaji wa fedha za matumizi ya kawaida ni **asilimia 66.6** ya fedha iliyotengwa; na
- Hali ya upatikanaji wa fedha za matumizi ya kawaida inaridhisha na hivyo kuleta matumaini ya kukamilisha lengo lililokusudiwa.

Mheshimiwa Spika, Tume ya Taifa ya Umwagiliaji Fungu – 05 iliidhinishiwa jumla ya **Shilingi 73,547,775,000** kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida. Hadi kufikia mwezi Februari, 2024, fedha iliyopokelewa ni **Shilingi 11,364,521,943** sawa na **asilimia 15** ya

fedha iliyoidhinishwa. Mchanganuo wa upokeaji wa fedha unaonekana katika **Jedwali Na. 4.**

Jedwali Na. 4 Fungu 05 Hali ya upatikanaji wa Fedha kwa Matumizi ya Kawaida

UPATIKANAJI WA FEDHA FUNGU 05 MWAKA 2023/2024			
MATUMIZI	KILICHOIDHINISHWA PAMOJA NA NYONGEZA.	KILICHOPOKELEWA	ONGEZEKO/PUNGUFU ASILIMIA
MISHAHARA	7,215,116,000	3,891,760,940	54
OC	66,332,659,000	7,472,761,003	11
JUMLA	73,547,775,000	11,364,521,943	15

Chanzo: Randama ya Wizara Fungu - 05

Mheshimiwa Spika, uchambuzi unaonesha kuwa: -

- (a) Upatikanaji wa fedha za matumizi ya kawaida kwa ujumla ni **asilimia 15** ya fedha iliyotengwa; na
- (b) Mwenendo huu wa upatikaji wa fedha hauridhishi na hautoi mwelekeo wa ukamilishaji wa lengo lililokusudiwa. Miradi mingi ya umwagiliaji imeathirika kutokana na upatikanaji wa fedha usioridhisha.

Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2023/2024, Fungu 24 - Tume ya Maendeleo ya Ushirika iliidhinishwa jumla ya **Shilingi 17,383,074,000** kwa ajili ya matumizi ya kawaida sawa na **asilimia 88.8** ya bajeti ya Tume. Hadi kufikia Februari, 2024, Tume ilikuwa imepokea jumla ya **Shilingi 9,121,350,751** sawa na **asilimia 46** ya bajeti ya matumizi ya kawaida iliyoidhinishwa.

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa Kamati umebaini kuwa, mwenendo wa jumla wa upatikanaji wa fedha kwa ajili ya matumizi ya kawaida hauridhishi na hivyo unaonesha kwamba utekelezaji wa lengo unaweza usifikiwe kikamilifu.

2.2.5 Uzingatiaji wa Ushauri wa Kamati

Mheshimiwa Spika, wakati wa kupitia na kuidhinisha Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Fungu 43 Wizara ya Kilimo, Fungu 24 - Tume ya Maendeleo ya Ushirika na Fungu 05 - Tume ya Taifa ya Umwagiliaji, kwa mwaka wa fedha 2023/2024, Kamati ilishauri masuala mbalimbali ambayo Serikali iliyazingatia.

Mheshimiwa Spika, baadhi ya ushauri wa Kamati uliozingatiwa ni kama ifuatavyo: -

- (a) Serikali imeanza kuzingatia ushauri wa Kamati wa kuhakikisha kuwa Programu ya BBT inaanzishwa kikanda na katika maeneo mbalimbali nchini ikiwemo Halmashauri. Serikali imeendelea kuainisha na kutambua mashamba kwa ajili ya BBT katika mikoa mbalimbali nchini ambapo hadi kufikia Februari, 2024 jumla ya ekari 340,245.3 zilikuwa zimebainishwa kwa ajili ya BBT katika mikoa mbalimbali ikiwemo Dodoma, Kigoma, Mbeya, Singida, Pwani, Tanga, Njombe na Kagera. Aidha, Serikali imeahidi kuziwezesha Halmashauri ambazo zitatenga mashamba ya pamoja na kudahili vijana na wanawake kujenga miundombinu ya umwagiliaji.
- (b) Serikali imeendelea kutoa elimu ya mpango wa ruzuku kupitia vikao vya Wakuu wa Mikoa, Wilaya, Maafisa Kilimo vipindi vya redio na runinga. Aidha, kutokana na mpango huo, hadi kufikia mwezi Machi, 2024, jumla ya wakulima 3,784,394 wamesajiliwa kati ya lengo la kusajili wakulima 7,000,000 ifikapo mwaka 2025/2026.
- (c) Ili kukabiliana na upotevu wa mazao baada ya mavuno, Serikali imeendelea na ujenzi wa miundombinu ya

kuhifadhi mazao ya kilimo baada ya kuvunwa ambapo hadi kufikia Februari, 2024, ujenzi wa ghala 28 umefikia wastani wa asilimia 75. Maghala hayo yamejengwa maeneo mbalimbali ikiwemo Ruvuma katika Halmashauri ya Songea (11), Madaba (9), Namtumbo (7) pamoja na ujenzi wa maghala 12 kupitia Mradi wa TANIPAC ambao umekamilika na kukabidhiwa NFRA.

Mheshimiwa Spika, Katika hatua mbalimbali, Kamati imeridhika kwamba ushauri wake unaendelea kuzingatiwa na Wizara pamoja na Tume katika utekelezaji wa majukumu yake. Aidha, upatikanaji wa fedha usioridhisha umeendelea kuwa kikwazo kwa Wizara na hivyo kushindwa kuzingatia ushauri wa Kamati. Hivyo Kamati inaisisitiza Serikali kutoa fedha kwa wakati.

2.3 Makadirio ya Maduhuli na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha, 2024/2025

2.3.1 Makadirio ya Maduhuli

Mheshimiwa Spika, kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025, Wizara ya Kilimo - Fungu 43 inategemea kukusanya jumla ya **Shilingi 7,000,254,000**. Kiasi kinachotarajiwa kukusanywa ni ongezeko la **asilimia 5** ikilinganishwa na makadirio ya makusanyo kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024. Mchanganuo wa lengo la makusanyo kwa fungu unaonekana katika **Jedwali Na.5**.

Jedwali Na. 5 Fungu 43 Ulinganisho katika Makusanyo ya Maduhuli

ULINGANISHO WA MAKUSANYO YA MADUHULI KWA MWAKA 2023/2024 NA 2024/2025				
CHANZO	2023/2024	2024/2025	Nyongeza/ Pungufu	Asilimia
	6,677,254,000	7,000,254,000	323,000,000	5

Chanzo: Randama ya Wizara Fungu -43

Mheshimiwa Spika, uchambuzi unaonesha kuwa: -

- (a) Kwa ujumla makadirio ya maduhuli kwa mwaka wa fedha 2024/2025 yameongezeka kwa **asilimia 5** ikilinganishwa na lengo la makusanyo kwa mwaka wa fedha 2023/2024; na
- (b) Kutokana na mwenendo wa ukusanyaji wa maduhuli kwa mwaka wa fedha 2023/2024 kufikia **asilimia 68** ndani ya robo tatu ya muda wa lengo, kuna uwezekano wa kufikia lengo la makusanyo lililowekwa kwa mwaka wa fedha 2024/2025 kwa kuzingatia uzoefu wa makusanyo ya mwaka uliotangulia.

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa **Fungu 05** - Tume ya Taifa ya Umwagiliaji inakadiriwa kukusanya jumla ya **Shilingi 3,600,000,000** ambayo ni pungufu kwa **asilimia 64** ya lengo la maduhuli kwa mwaka wa fedha 2023/2024. **Jedwali Na. 6** linaonesha mchanganuo wa makadirio hayo.

Jedwali Na. 6 Fungu 05 Ulinganisho katika Makusanyo ya Maduhuli

ULINGANISHO WA MAKUSANYO YA MADUHULI KWA MWAKA 2022/2023 NA 2023/2024				
CHANZO	2023/2024	2024/2025	Nyongeza/ Pungufu	Nyongeza/ Pungufu%
Mfuko (NIDF)	10,000,000,000	3,600,000,000	(6,400,000,000)	64

Chanzo: Randama Fungu 05

Mheshimiwa Spika, uchambuzi unaonesha kwamba kwa ujumla makadirio ya maduhuli kwa mwaka 2024/2025 yameshuka kwa **asilimia 64** ikilinganishwa na lengo la maduhuli ya mwaka wa fedha 2023/2024. Kamati inaona bado ni muhimu Tume ikajiwekea mikakati itakayoiwezesha kuongeza makusanyo ya maduhuli kwa mwaka huu wa fedha ili kuleta tija iliyokusudiwa.

2.3.2 Uchambuzi wa Matumizi ya Kawaida

Mheshimiwa Spika, Mwaka wa Fedha 2024/2025, Wizara ya Kilimo, Tume ya Taifa ya Umwagiliaji na Tume ya Maendeleo ya Ushirika wanakadiria kutumia **Shilingi 215,915,362,000** kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida. Fedha hizi ni ongezeko la matumizi ya kawaida kwa **asilimia 6** ikilinganishwa na Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024.

Mchanganuo wa Makadirio hayo unaonekana katika **Jedwali Na. 7**.

Jedwali Na. 7 Makadirio ya Matumizi ya Kawaida kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025 ikilinganishwa na Mwaka wa Fedha 2023/2024

Na.	FUNGU	TAASISI	MAKADIRIO KWA MWAKA 2023/2024	MAKADIRIO KWA MWAKA 2024/2025	ASILIMIA
1.	43	WIZARA YA KILIMO	112,019,631,000	123,750,689,000	9
2.	05	TUME YA UMWAGILIAJI	73,547,775,000	71,884,610,000	-2
3.	24	TUME YA USHIRIKA	17,383,074,000	20,280,063,000	14
		JUMLA	202,50,480,000	215,915,362,000	6

Chanzo: Randama za Fungu 43, Fungu 05 na Fungu 24

Mheshimiwa Spika, kufuatia ongezeko la **asilimia 6** kwenye bajeti ya Matumizi ya Kawaida, linatoa mwelekeo mzuri kwani fedha hizi zitaongeza msukumo wa kufuatilia na kusimamia utekelezaji wa bajeti ya miradi ya maendeleo. Ongezeko hili la bajeti linategemewa kwenda sambamba na upatikanaji wake kwa wakati ili kutekeleza majukumu yaliyokusudiwa.

Utekelezaji wa Programu za Umwagiliaji, usambazaji wa mbolea pamoja na pembejeo za kilimo kwa wanachi kwa wakati, ufanisi wake unategemea upatikanaji wa fedha kwa kiwango stahiki na kwa wakati. Kama inavyoelekezwa katika Ibara ya 37 ya Ilani ya Chama cha Mapinduzi (CCM). Ibara hii imeahidi

kusimamia kikamilifu hifadhi na matumizi endelevu ya maji, ardhi ya kilimo na mazingira sambamba na kuongeza miundombinu ya umwagiliaji itakayoendeshwa kiuchumi.

Mheshimiwa Spika, pamoja na ongezeko hilo la bajeti ya Matumizi ya Kawaida, Kamati inaona kuwa, bado fedha iliyoongezwa haikidhi mahitaji kulingana na uzito wa majukumu makubwa yaliyopo katika kuhakikisha tija inaongezeka kwenye kilimo kwa kuboresha miundombinu ya umwagiliaji, ujenzi na ukarabati wa miundombinu ya hifadhi ya mazao, kuimarisha vituo vya utafiti, upatikanaji wa pembejeo, kuimarisha huduma za ugani pamoja na kuimarisha Usimamizi na Ukaguzi wa Vyama vya Ushirika.

2.3.3 Makadirio ya Matumizi kwa ajili ya Miradi ya Maendeleo

Mheshimiwa Spika, Kamati ilichambua makadirio ya jumla ya **Shilingi 1,016,013,881,000** kwa ajili ya kugharamia Miradi ya Maendeleo inayopangwa kutekelezwa na Wizara ya Kilimo, Tume ya Taifa ya Umwagiliaji na Tume ya Maendeleo ya Ushirika kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025. Makadirio hayo ni ongezeko la **asilimia 24** ikilinganishwa na bajeti iliyoithinishwa Mwaka wa Fedha 2023/2024 kama inavyoonekana katika **Jedwali Na. 8**

Jedwali Na. 8 Makadirio ya Bajeti ya Maendeleo kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025 ikilinganishwa na Mwaka wa Fedha 2023/2024

NA.	FUNGU	TAASISI	MAKADIRIO KWA MWAKA 2023/2024	MAKADIRIO KWA MWAKA 2024/2025	ASILIMIA
1.	43	WIZARA YA KILIMO	465,698,366,000	683,286,032,000	31.8
2.	05	TUME YA UMWAGILIAJI	299,964,223,000	331,899,223,000	10
3.	24	TUME YA USHIRIKA	2,172,550,000	828,626,000	-62
		JUMLA	767,835,139,000	1,016,013,881,000	24

Chanzo: Randama za Fungu 43, Fungu 05 na Fungu 24

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa jumla unaonesha kwamba:

-

- (a) Bajeti ya Maendeleo kwa Wizara ya Kilimo, Tume ya Taifa ya Umwagiliaji na Tume ya Maendeleo ya Ushirika imeongezeka kwa **asilimia 24** ikilinganishwa na Mwaka wa Fedha 2023/2024;
- (b) Nyongeza ya bajeti ya **asilimia 24** inaweza kuashiria muelekeo wa kufikia malengo yaliyowekwa kwenye mpango wa kuendelea kuongeza tija na uzalishaji katika sekta ya kilimo;
- (c) Nyongeza ya bajeti ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo inaweza kuleta tija kama Serikali itazingatia utoaji wa fedha hizo kwa mtiririko na kwa wakati;

Mheshimiwa Spika, kulingana na uchambuzi huu, Wizara na Taasisi zilizo chini yake zitaongeza uwezo wa utekelezaji wa miradi ikilinganishwa na utekelezaji ulivyokuwa kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024.

SEHEMU YA TATU

3.0 MAONI NA USHAURI WA KAMATI

Mheshimiwa Spika, baada ya uchambuzi wa kina kuhusu utekelezaji wa Bajeti pamoja na Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Kilimo, Tume ya Taifa ya Umwagiliaji pamoja na Tume ya Maendeleo ya Ushirika, ninaomba kuwasilisha Maoni na Ushauri wa Kamati kama ifuatavyo: -

3.1 Wizara ya Kilimo – Fungu 43

- (a) Pamoja na Serikali kuendelea kuongeza bajeti ya kilimo, bado haikidhi mahitaji halisi ya sekta hii kwa kuzingatia matakwa ya utekelezaji wa Azimio la Maputo (2003) na Malabo (2014) linalozitaka nchi wanachama kutenga **asilimia 10** ya bajeti ya Taifa kwa ajili ya sekta ya kilimo. Kamati inaishauri Serikali kuendelea kutenga bajeti na fedha hizo kutolewa kwa wakati ili kuwezesha utekelezaji wa malengo na mikakati iliyokusudiwa;
- (b) Uzalishaji duni na usio na tija wa mazao ya kilimo unatokana na kukosekana kwa mbolea ya kutosha na kwa wakati; Kamati inaishauri Serikali kuweka nguvu na kuchukua hatua za makusudi za kuzalisha pembejeo hapa nchini ikiwemo mbolea, mbegu na viuatilifu;
- (c) Pamoja na Serikali kuweka mfumo mzuri wa utoaji wa mbolea ya ruzuku nchini, bado mfumo huo haujafahamika ipasavyo kwa wakulima wengi na hivyo kutoleta tija iliyokusudiwa. Kamati inaishauri Serikali: -
 - i. Elimu iendelee kutolewa kuhusu uwepo wa mbolea ya ruzuku na namna ya kuipata ili kudhibiti mianya

inayotumiwa na watu wachache ya kuuza mbolea kwa bei ya juu; na

- ii. Wizara iendelee kuongeza kasi ya kutoa elimu kwa wakulima kuhusu matumizi bora na sahihi ya mbolea pamoja na viuatilifu.
 - (a) Hakuna tija katika kilimo bila uwepo wa wataalam wa kutosha (maafisa ugani) ambapo mahitaji ni takribani wagani 20,000, lakini waliopo ni asilimia 35 tu ya mahitaji. Upungufu huu hauwezi kuleta matokeo yanayotarajiwa. Kamati inaishauri Serikali kuona umuhimu wa kutenga bajeti na kuajiri Maafisa Ugani wa kutosha ili kutoa huduma za ugani na kuleta tija iliyokusudiwa.
 - (b) Hali ya upotevu wa mazao baada ya kuvunwa imeendelea kuwa kwenye tarakimu mbili (**asilimia 35**) ukilinganisha na shabaha ya kupunguza upotevu huo hadi **asilimia 5** ifikapo mwaka 2030. Hali hii inaathiri usalama na upatikanaji wa chakula cha uhakika wakati wote nchini. Kamati inaishauri Serikali kuendelea kuimarisha miundombinu na kukamilisha ujenzi wa maghala ya kutosha katika ngazi za vijiji, Kata na Wilaya hasa kwenye maeneo yenye uzalishaji mkubwa wa mazao ya chakula.
 - (c) Mahitaji ya mbegu bora na za kutosha ni suala ambalo haliepukiki iwapo tunataka kuzalisha kwa tija na kuwanufaisha wakulima na wananchi kwa ujumla. Kamati inaishauri Serikali yafuatayo: -

- i. Kuendelea kuziwezesha taasisi zinazohusika na utafiti na uzalishaji wa mbegu kifedha, pamoja na kuimarisha miundombinu ya uzalishaji ili ziweze kuzalisha mbegu bora na za kutosheleza mahitaji yaliyopo nchini;
 - ii. Kuweka mazingira ya kushirikisha sekta binafsi katika uzalishaji wa mbegu ili kupunguza matumizi ya fedha za kigeni zinazotumika kuagiza mbegu;
 - iii. Iweke mikakati ya kudhibiti mfumuko wa bei za mbegu kwa kutumia njia mbalimbali ikiwemo kuweka bei elekezi. Aidha, wananchi wapate taarifa sahihi kuhusu bei hizo; na
 - i. Mbegu ziwafikie wakulima kwa wakati
- (d) Ukosefu wa masoko ya uhakika ya mazao ya kilimo katika maeneo mengi ya wakulima nchini na nje ya nchi, kumepelekea sekta ya kilimo kutochangia ipasavyo lakini pia kuwakatisha wakulima tamaa ya kulima kwa wingi. Ili kukabiliana na changamoto hii, Kamati inaishauri Serikali kuchukua hatua za makusudi kuhakikisha upatikanaji wa masoko ya mazao ya kilimo hapa nchini na nje ya nchi unakuwa wa uhakika. Aidha, Serikali iweke mikakati mahsusi ya kuhakikisha kuwa mazao yanawekewa mnyororo wa thamani hapa nchini ili kuwanufaisha wakulima;
- (e) Maendeleo ya sekta yoyote yanatokana na tafiti za kutosha kuhusu sekta husika. Sekta ya kilimo inahitaji

kuziwezesha taasisi zake za utafiti ili kuongeza tija katika kilimo. Hivyo, Kamati inaishauri Serikali: -

- i. Kuendelea kuimarisha miundombinu ya utafiti kwa kujenga miundombinu mipya na kukarabati iliyopo. Aidha, ukarabati uzingatie vipaumbele ili kukamilisha eneo moja baada ya lingine kuliko ilivyo sasa ambapo ukarabati unafanyika kwa sehemu katika vituo vingi na hivyo kukosa tija;
 - ii. Kuendelea kuwekeza na kuimarisha taasisi za utafiti wa kilimo nchini ikiwa ni pamoja na kuwaongezea rasilimali watu na rasilimali fedha kwa ajili ya utafiti na kuendelea kuwajengea uwezo watafiti wa kilimo ili waweze kufanya kazi zao kwa ufanisi na kukuza sekta ya kilimo nchini; na
 - iii. Kuongeza kasi katika kufufua uzalishaji wa mbegu za asili (mbegu za Wakulima). Kuendeleza na kutunza mbegu hizi kutasaidia kulinda chanzo cha nasaba za mimea ambacho ni msingi wa tafiti zote, lakini pia uzalishaji wa mazao ya asili utasaidia upatikanaji wa lishe bora katika chakula na kuchangia kujitosheleza kwa virutubisho na kupunguza ulazima wa virutubisho vya viwandani. Aidha, Serikali iweke mfumo wa kisheria utakaoruhusu uzalishaji na usambazaji wa mbegu za asili nchini.
- (f) Programu ya Jenga Kesho Bora (BBT) imeanza kuonesha mwelekeo mzuri katika maeneo machache yaliyoanza kutekelezwa. Ili programu hii inufaishe

vijana wengi zaidi, Kamati inaishauri Serikali yafuatayo:

-

- i. Iboreshe mfumo wa upatikanaji wa vijana ili vijana wengi wapate fursa ya kushiriki;
- ii. Ihakikishe fursa hii inawafikia vijana katika Halmashauri zao kwa kuanzisha mpango huu katika mikoa yote na Halmashauri zote nchini;
- iii. Mikakati ya kuwawekea masoko ya uhakika iendelee ili kuwanaufaisha vijana hao ili tija iliyokusudia iweze kufikiwa;
- iv. Iendelee kutekeleza mipango yake kwa kadiri ilivyojiwekea ili kutowakatisha tamaa vijana; na
- v. Vijana waliopo katika mashamba hayo, waendeele kuhamasishwa kulinda ajira hizo ili kuwa mfano kwa vijana wengine wenye mahitaji hayo na kujenga uwezo endelevu kwa vijana.

3.2 Tume ya Taifa ya Umwagiliaji – Fungu 05

Mheshimiwa Spika, kuhusu Utekelezaji wa Mipango ya Tume ya Taifa ya Umwagiliaji kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025, Kamati inashauri yafuatayo: -

- (a) Ukusanyaji hafifu wa maduhuli ya Mfuko wa Maendeleo ya Umwagiliaji unaipotezea Serikali mapato. Kamati inaishauri Tume ihakikishe inaweka utaratibu utakaohakikisha kuwa watumiaji wa maji wanalipa tozo za maji na kuiwezesha Tume kufikia malengo iliyojiwekea;
- (b) Mchango mdogo wa kilimo cha umwagiliaji katika sekta ya Kilimo unatokana na ufinyu wa bajeti na ucheleweshaji wa fedha

kwa ajili ya ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji pamoja na idadi ndogo ya wataalamu wa umwagiliaji. Kamati inashauri kuwa, Serikali iendelee kuongeza bajeti ya kutosha kwa ajili ya umwagiliaji. Fedha hizo pia zitolewe kwa wakati ili kufikia malengo ya kufikisha eneo la umwagiliaji hekta milioni nane (8) ambayo ni sawa na hekta milioni moja (1) kwa mwaka ifikapo mwaka 2030. Hatua hizi zitawezesha kufikia lengo la kukuza sekta ya kilimo kwa asilimia 10 (*Ajenda 10/30*);

- (c) Kutokuwepo kwa mfumo madhubuti wa Miradi ya Umwagiliaji inayolingana na mahitaji ya wakulima hasa kwenye maeneo ya vijijini, kumeendelea kuwa kikwazo cha kufikia malengo ya kuinua kilimo kwa njia ya umwagiliaji. Kamati inaishauri Serikali kuongeza juhudi katika kuweka mifumo imara na madhubuti katika Miradi ya Umwagiliaji katika maeneo yote nchini ikiwa ni pamoja na kuchimba mabwawa, kuvuna maji na kujenga miundombinu ya umwagiliaji ili kufikia lengo lililokusudiwa;
- (d) Serikali iweke mazingira mazuri ili kuvutia sekta binafsi katika uwekezaji kwenye sekta ya umwagiliaji ili ardhi inayofaa kwa kilimo cha umwagiliaji itumike kikamilifu na kuongeza tija.

3.3 Tume ya Maendeleo ya Ushirika – Fungu 24

- (a) Mgawanyo wa majukumu na uwajibikaji katika Tume umepunguza ufanisi na kusababisha changamoto hasa za kiusimamizi na uwajibikaji wa Maafisa Ushirika. Kamati inaendelea kuitaka Serikali kukamilisha mapitio ya Sheria ya Ushirika ili kutatua changamoto zinazotokana na usimamizi na uwajibikaji;
- (b) Kuhusu Wakala wa Ukaguzi wa Ushirika, Kamati inaishauri Serikali yafuatayo: -

- i. Ijengee uwezo COASCO ili iweze kufanya kazi kwa kujitegemea badala ya kufadhiliwa na Ushirika inayoikagua;
 - ii. Iajiri watumishi wa kutosha na wenye uwezo katika sekta ya ushirika;
 - iii. Ihakikishe COASCO wanafanya ukaguzi ili kuvifikia vyama vya Ushirika katika mikoa yote.
- (c) Pamoja na nia njema ya Serikali kuanzisha Benki ya Ushirika kwa lengo la kuwawezesha wakulima kupata huduma za kifedha kwa karibu zaidi, bado Kamati inaushauri ufuatao: -
- i. Kuendelea kuimarisha benki hii kwa kuhakikisha inapata mtaji toshelevu;
 - ii. Iweke mfumo mzuri utakaoviwezesha vyama Vikuu vya Ushirika pamoja na Vyama vingine vya Ushirika nchini kununua Hisa za Benki hii kama njia ya kuimarisha na kukuza mtaji;
 - iii. Serikali iimarishe utendaji wa benki kwa kuwafanyia watumishi upekuzi (vetting) wa kutosha ili kuepuka kurudi kwenye anguko la awali la Benki hii. Aidha, Watumishi waliopelekea benki hii kufilisika wachukuliwe hatua za kisheria; na
 - iv. Benki hii iendeshwe kibiashara ili iweze kushindana kwenye soko na benki nyingine za biashara ikizingatia kuwapa kipaumbele wakulima.

SEHEMU YA NNE

4.0 HITIMISHO

4.1 Maelezo ya Kuhitimisha

Mheshimiwa Spika, Wizara ya Kilimo ni mwezeshaji na mratibu muhimu wa kufanikisha utekelezaji wa Mipango mbalimbali ikiwemo Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo awamu ya Pili na utekelezaji wa Malengo Endelevu ya Milenia (SGDs) hususani lengo namba 1 linalohusu kupunguza umaskini uliokithiri na lengo namba 2 linalohusu kutokomeza tatizo la utapiamlo kwa kuimarisha lishe bora.

4.2 Shukrani

Mheshimiwa Spika, naomba kutumia fursa hii kuwashukuru kwa dhati Wajumbe wa Kamati ya Bunge ya Viwanda, Biashara, Kilimo na Mifugo, kwa ushirikiano waliouonesha katika kipindi chote cha uchambuzi wa bajeti ya Wizara ya Kilimo. Kutokana na ufinyu wa muda sitaweza kuwataja kwa majina lakini naomba majina yao yaingizwe katika Kumbukumbu za Taarifa Rasmi za Bunge (*Hansard*). Majina ya Wajumbe hao ni haya yafuatayo:

1. Mhe. Deodatus Philip Mwanyika, Mb - Mwenyekiti
2. Mhe. Mariam Ditopile Mzuzuri, Mb - M/Mwenyekiti
3. Mhe. Job Yustino Ndugai, Mb - Mjumbe
4. Mhe. Salma Rashid Kikwete, Mb - Mjumbe
5. Mhe. Prof. Sospeter M. Muhongo, Mb - Mjumbe
6. Mhe. Dkt. Christine Gabriel Ishengoma, Mb- Mjumbe
7. Mhe. Khadija Hassan Aboud, Mb, - Mjumbe
8. Mhe. Kunti Yusuph Majala, Mb - Mjumbe

9. Mhe. Tauhida Cassian Galos, Mb	-	Mjumbe
10. Mhe. Dkt. Medard Matogolo Kalemani, Mb-		Mjumbe
11. Mhe. Antipas Zeno Mgungusi, Mb	-	Mjumbe
12. Mhe. Daud Silanga Njalu, Mb	-	Mjumbe
13. Mhe. Eng. Ezra John Chiwelesa, Mb	-	Mjumbe
14. Mhe. Francis Isack Mtinga, Mb	-	Mjumbe
15. Mhe. Lucy John Sabu, Mb	-	Mjumbe
16. Mhe. Ng'wasi Damas Kamani, Mb	-	Mjumbe
17. Mhe. Prof. Patrick Aloysi Ndakimeki,	-	Mjumbe
18. Mhe. Janejelly James Ntate Mb	-	Mjumbe
19. Mhe. Yustina Arcadius Rahhi, Mb	-	Mjumbe
20. Mhe. Pauline Philip Gekul, Mb	-	Mjumbe
21. Mhe. Abdulaziz Mohamed Abood. Mb	-	Mjumbe
22. Mhe. Atupele Fred Mwakibete, Mb	-	Mjumbe
23. Mhe. Salim Turkey Toufiq, Mb	-	Mjumbe
24. Mhe. Mohammed Said Issa, Mb	-	Mjumbe

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Wajumbe wa Kamati napenda kumshukuru na kumpongeza Mheshimiwa Rais Dkt. Samia Suluhu Hassan kwa kuona umuhimu wa sekta ya kilimo. Kwa kipindi kifupi cha uongozi wake tumeshuhudia kasi kubwa ya uongezaji bajeti ya Wizara ya Kilimo kwa lengo la kuongeza tija kwenye kilimo.

Mheshimiwa Spika, mwisho lakini siyo kwa umuhimu napenda kutumia nafasi hii kumshukuru Mhe. Hussein Mohamed Bashe (Mb) - Waziri wa Kilimo na Mhe. David Ernest Silinde (Mb) – Naibu Waziri wa Kilimo, kwa ushirikiano mkubwa wanaoipatia Kamati ambao kwa

sehemu kubwa umechangia kuiwezesha Kamati kutekeleza shughuli zake kikamilifu.

Nawashukuru pia watendaji wote wa Wizara ya Kilimo na Taasisi zilizo chini ya Wizara wakiongozwa na Katibu Mkuu Bwana Gerald Geofrey Mveli, akisaidiwa na Naibu Katibu Mkuu Bwana Hussein Mohamed Omary.

Mheshimiwa Spika, kwa namna ya pekee namshukuru Katibu wa Bunge - Ndg. Nenelewa Mwihambi, *ndc*, kwa kuwangoza vyema watumishi wa Ofisi ya Bunge katika uratibu na usimamizi wa shughuli za Kamati kwa ujumla hadi kukamilika kwa taarifa hii.

Mheshimiwa Spika, Baada ya maelezo hayo, sasa naliomba Bunge lako Tukufu likubali kuidhinisha Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Kilimo (Fungu 43, 24 na 05), kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025 kama yalivyowasilishwa na mtoa hoja.

Mheshimiwa Spika, naomba kuwasilisha na ninaunga mkono hoja.

Deodatus Philip Mwanyika (Mb)

MWENYEKITI
KAMATI YA BUNGE YA VIWANDA, BIASHARA,
KILIMO NA MIFUGO

Mei, 2024